

## KASTRACIJA SEKSUALNIH PRESTUPNIKA – MODERNA TELESNA KAZNA

### U V O D

Od 90-tih godina u severnoj Americi, Evropi, a potom i u drugim delovima sveta, na zahteve javnosti ogorčene ubistvima i seksualnim nasiljem prema maloletnim licima, počinju da se primenjuju naročite kontrolno-preventivne mere prema seksualnim prestupnicima kako bi se oni sprečili da ponove izvršenje krivičnog dela. Među takvim merama sve češće se predviđa mera kastracije.

Najvažniji razlog koji se ističe u prilog primene kastracije je potreba zaštite društva od opasnih kriminalaca, kako ne bi ponovili izvršenje teškog krivičnog dela protiv života i tela ili polne slobode, naročito prema maloletnim licima. U tim slučajevima se smatra legitimnim koristiti kastraciju kako biseksualni prestupnikovladao sposobnošću da sebe kontroliše i obuzdava i da ne bi povređivao druge<sup>1</sup>. Međutim, mera kastracije znači zadiranje u telesni integritet osuđenog, pa tako ostvaruje funkciju neke vrste krivične sankcije. Njena primena je sporna ne samo sa stanovišta medicinske etike, nego i iz aspekta medicinske i kriminološke efikasnosti. Uprkos tome, od osamdesetih godina prošlog veka se zahtevi za uvođenjem takvih mera se, poput lavine, šire svetom, i, ugledajući se na pravo Sjedi-

---

Prof. dr Nataša Mrvić-Petrović, naučni savetnik Instituta za uporedno pravo u Beogradu.

<sup>1</sup> T. Douglas, P. Bonte, F. Facquaert, K. Derolder, S. Sterckx, "Coercion, Incarceration, and Chemical Castration: An Argument From Autonomy", *Journal of Bioethical Inquiry*, 2013, 10(3), 399-403.

njenih Američkih Država (SAD) sve veći broj država uvodi kastraciju seksualnih prestupnika.

I u Republici Srbiji su strah javnosti od zločina i ubistva seksualno zlostavljanih maloletnih lica bili povod da se najpre izmenama Krivičnog zakonika 2009 godine<sup>2</sup> zabrani ublažavanje kazne za neka krivična dela protiv polne slobode, a 2013. je usvojen naročiti Zakon o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima<sup>3</sup> (tzv. Marijin zakon). Kaotičan proizvod "paničnog zakonodavstva" kojim se izlazi u susret represivnim zahtevima javnosti, taj zakon sadrži nizloših i nelogičnih rešenja<sup>4</sup>. Ubistva dveju devojčica u leto 2014. godine bili su povod da se u javnosti ponovo otvori debata o potrebi uvođenja mera kastracije prema seksualnim prestupnicima. Da stručna javnost ne bi bila zatečena takvim zakonodavnim inicijativama, kao prilikom predlaganja tzv. Marijinog zakona, neophodno je dobro odmeriti razloge za i protiv uvođenja mere kastracije seksualnih prestupnika.

### *Hirurška kastracija*

Hirurška kastracija podrazumeva odstranjenje polnih žlezda (gonada) kod žena i muškaraca. Od početka 20. veka legitimnom se smatra kastracija (kao i sterilizacija) samo ako je preduzeta u svrhe lečenja. U nizu evropskih zemalja je već tada uvedena hirurška kastracija seksualnih prestupnika, na primer, u: Danskoj (1929, 1935 i 1967), Nemačkoj (1933, 1935 i 1969), Norveškoj (1934 i 1977), Finskoj (1935 i 1950), Estoniji (1937), Islandu (1938), Letoniji (1938), Švedskoj (1944) lici (1966)<sup>5</sup>. Iako je u nekim zakonodavstvima ostala predviđena (Finska, Švedska, Danska) faktički se ne određuje (čak ni dobrovoljno), nego je zamenjena hemijskom kastracijom, koja je počela da se koristi od sedamdesetih godina.

Jedina dva evropska "ostrva" su Nemačka i Češka u kojima se hirurška kastracija dopušta prema seksualnim prestupnicima, ne kao kazna, nego kao medicinska terapeutska mera koja se primenjuje samo prema onima kod kojih postoje patološki poremećaji polnog nagona. Primenjuje se isključivo dobrovoljno. Ipak, Evropski komitet za prevenciju mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg po-

<sup>2</sup> Službeni glasnik RS, br. 72/2009.

<sup>3</sup> Službeni glasnik RS, br. 32/2013.

<sup>4</sup> Đ. Đorđević, B. Simeunović-Patić, "Maloletna lica kao žrtve krivičnih dela protiv polne slobode", u: I. Stevanović (ur.), *Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2015, 236-240.

<sup>5</sup> N. Heim, C. J. Hirsch, "Castration for Sex Offenders: Treatment or Punishment? A Review and Critique of Recent European Literature", *Archives of Sexual Behavior*, 3/1979, Vol. 8, p. 282 (281-304).

stupanja ili kažnjavanja (dalje Evropski komitet) je u svojim izveštajima posle poseta Nemačkoj i Češkoj pozvao vlade tih država da prestanu sa praksom hirurške kastracije. Za razliku od Nemačke, u kojoj se godišnje hirurška kastracija odobri najviše u pet slučajeva uz poštovanje stroge procedure radi lekarskog odobrenja takvog zahvata, u Češkoj je u periodu od 1998. do 2004. 94 seksualnih prestupnika bilo podvrgnuto dobrovoljnoj kastraciji, pri čemu je Evropski komitet ustanovio propuste u evidentiranju tih slučajeva i načinu na koji postupa etički komitet prilikom odobravanja zahteva osuđenih da budu kastrirani<sup>6</sup>.

Sa stanovišta zaštite ljudskih prava, Evropski komitet je u izveštaju povodom posete Nemačkoj 2010. godine istakao da su posledice hirurške kastracije nepopravljive, da praksa kastracije nije u skladu sa opšteprihvaćenim međunarodnim standardima zaštite ljudskih prava, da rezultati istraživanja ne potvrđuju da ona bezuslovno isključuje rizike da će seksualni prestupnik ponovi izvršiti slično krivično delo, te da, da pristanak osuđenog na kastraciju nije zaista dobrovoljan, nego je motivisan time da izbegneostanak u zatvoru. Zbog toga Evropski komitet insistira na stanovištu da je hirurška kastracija sakaćenje, intervencija sa trajnim posledicama koje se ne mogu ispraviti, koja se ne može smatrati medicinski nužnom radi lečenja seksualnih prestupnika, štaviše, predstavlja nehumano i ponižavajuće postupanje, pa se zato Nemačka poziva da tu praksu prekine<sup>7</sup>. Posle poseta Češkoj 2006. i 2008. godine Evropski komitet je u izveštaju, na osnovu 41 istraženog slučaja izneo ozbiljne primedbe o nedostatku programa tretmana prema osuđenim seksualnim prestupnicima koji se podvrgavaju dobrovoljnoj kastraciji, kao i činjenicu da je u 50% slučajeva koje je istražiokastracija odobrena bez jasnih medicinskih indikacija – intervencija je odobrena premalicima koja su prvi put učinila krivično delo, onima koji to nisu činili uz primenu sile ili osuđenima zbog egzibicionizma. Od svih ispitanika samo su dvojica potvrdila da su spontano podneli zahtev da budu kastrirani, dok su svi ostalito uradili u strahu da će ostati u zatvoru (čak je bilo onih koji su izjavili da su im seksolozi u lice rekli da se suočavaju sa izborom između kastracije i mogućeg doživotnog zatvaranja)<sup>8</sup>.

---

<sup>6</sup> V. Stojanovski, "Surgical Castration of Sex Offenders and its Legality: The Case of the Czech Republic", *Journal on Legal and Economic Issues of Central Europe*, August 2011, Issue II, 2043-2085, [http://www.iusetocietas.cz/fileadmin/user\\_upload/Vitezne\\_prace/Stojanovski.pdf](http://www.iusetocietas.cz/fileadmin/user_upload/Vitezne_prace/Stojanovski.pdf), 26. 6. 2015.

<sup>7</sup> **Report to the German Government on the visit to Germany carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 25 November to 7 December 2010;** [http://www.cpt.coe.int/documents/deu/2012-06-inf-eng.htm#\\_Toc299972305](http://www.cpt.coe.int/documents/deu/2012-06-inf-eng.htm#_Toc299972305), 22. 6. 2015.

<sup>8</sup> Report to the Czech Government on the visit to the Czech Republic carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment

Slično kao što je i u Evropi, početkom 20. veka postalo popularno primenjivati lobotomiju, kastraciju i sterilizaciju opasnih kriminalaca i u Sjedinjenim Američkim Državama je još dvadesetih godina prošlog veka iz eugeničkih razloga primenjivana kastracija ili sterilizacija duševno bolesnih osoba i kriminalaca, a 1899. godine je prvi put primenjena prema osuđenom u zatvorskoj ustanovi<sup>9</sup>. Zakonodavstva Kalifornije, Floride, Ajove, Lujzijane sadrže propise na osnovu kojih je prema seksualnim prestupnicima koji vrše zločine prema maloletnim licima (u Teksasu i prema odraslima) moguće sudskom odlukom naložiti primenu hiruršku ili hemijske kastracije (u Teksasu samo hirurške). Kalifornija i Florida predviđaju obaveznu primenu hirurške kastracije u slučaju da učinilac ponovi izvršenje krivičnog dela protiv polne slobode. Kastracija se po pravilu primenjuje uz psihosocijalni tretman, osim u Teksasu, gde je to samostalna mera<sup>10</sup>. Sudovi vrlo retko naređuju kastraciju: na primer, smatra se da je u Kaliforniji u periodu od 1996 do 2003. godine posebno zakonodavstvo o opasnim nasilnim seksualnim prestupnicima primenjeno prema 65000 lica, a kastracija je određenaprema 422 (0,6%)<sup>11</sup>.

Arheološka, antropo-kriminološka i medicinska istraživanja (obavljena na muškarcima kojima su gonade morale biti odstranjene zbog kancera testisa ili metastaze kancera prostate) slažu se u rezultatima da takvi hirurški zahvati nepovratno menjaju telo, organizam i psihi čoveka. Nepoželjne uzredne posledice su neminovne, a intenzitet promena na telu i psihi zavisi od uzrasta lica prema kome se kastracija primenjuje, okolnostima pod kojima se primenjuju (prinudna ili dobrovoljna), odlika ličnosti i od toga da li je moguće primeniti supstitucionu hormonsku terapiju ili ne.

Sa stanovišta medicinske etike, opravdanost primene hirurške kastracije seksualnih prestupnika se danas dovodi u pitanje, dok jepočetkom 20. veka je propagirana kao korisna terapeutska mera, pored psihoterapije, za lečenje patološki pojačanog seksualnog nagona i disfunkcionalnog seksualnog devijantnog ponašanja (*parafilije*), kao što su fetišizam, egzibicionizam, voajerizam, pedofili-

ishment (CPT) from 25 March to 2 April 2008, <http://www.cpt.coe.int/documents/cze/2009-08-inf-eng.htm>, i u: V. Stojanovski, op. cit., 13-14.

<sup>9</sup> L.H. Spalding, "Florida's 1997 Chemical Castration Law: A Return to the Dark Ages", *Florida State University Law Review*, 1998, <http://archive.law.fsu.edu/journals/lawreview/frames/252/spalfram.html>; Z. E. Oswald, "Of With His \_": Analyzing the Sex Disparity in Chemical Castration Scheme", *Michigan Journal of Gender and Law*, 2013, 19(II), 483.

<sup>10</sup> S. Norman-Eady, *Castration of Sex Offenders*, OLR Research Report, February 21, 2006, <http://www.cga.ct.gov/2006/rpt/2006-R-0183.htm>, 22. 6. 2015.

<sup>11</sup> L.E. Weinberger, S. Sreenivasan, T. Garrick, H. Osran, "The Impact of Surgical Castration on Sexual Recidivism Risk Among Sexually Violent Predatory Offenders", *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 2005, 33(1), 17.

ja, seksualni sadizam ili mazohizam i slično, uključujući tu i homoseksualizam koji se tada smatrao bolešću<sup>12</sup>. Tek je razvoj endokrinologije doprineo da se shvati štetnost hirurške kastracije, osim kada ona nije medicinski indikovana radi zaštite zdravlja i života.

#### *Hemijska kastracija (medikamentozni anti-androgeni tretman)*

Strah od nepopravljih posledica telesnog sakaćenja čini da se hemijska kastracija, čiji su efekti reverzibilni posle prekida terapije, doživljava kao neuporedivo manje opasna po zdravlje. Za razliku od hirurške kastracije, hemijska kastracija je prihvaćena u brojnim zakonodavstvima, ne samo u državama SAD<sup>13</sup>, nego i u Kanadi, Australiji, Novom Zelandu, Argentini, Južnoj Koreji, Izraelu, Tajvanu, najavljuje se da će biti uvedena u Indiji i u Indoneziji. I u Evropi su sve brojnije države u kojima se takva mera primenjuje prema seksualnim prestupnicima.

Medikamentozni anti-androgeni tretman koji se koristi u psihijatrijskom lečenju pacijenata bolesnih od hiperseksualnosti, parafilije i opsesivno-kompulzivnih poremećaja bio je iskustvena podloga da se ista terapija primeni i prema seksualnim prestupnicima. Reč je o modifikovanim steroidima koji imaju svojstvo blokiranja androgenih hormona (testosterona i dihidrotosterona), čime se postiže smanjenje libida, seksualne funkcije i seksualne fantazije. Smatra se da se time utiče i na smanjenje ljudske agresivnosti, ali ta veza još uvek nije jasna i kontraverzna je<sup>14</sup>. U svrhe hemijske kastracije u SAD se daju medikamenti koji sadrže jedinjenje medroksiprogesteron acetata (MPA), a u Kanadi, Velikoj Britaniji, Nemačkoj i drugim zemljama se koriste lekovi koji u svom sastavu imaju ciproteron acetat (CPA) ili tzv. sintetičke LHRH-agoniste<sup>15</sup>. Lakši slučajevi parafilije

---

<sup>12</sup> G. Breidenstein, "Geschlechtsunterschied und Sexualtrieb im Diskurs der Kastration Anfang des 20. Jahrhunderts", in: C. Eifert, A. Epple, M. Kessel, M. Michaelis, C. Nowak, K. Schicke, D. Weltecke (Hrsg.), *Was sind Frauen? Was sind Männer? Geschlechterkonstruktionen im historischen Wandel*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1996, 216–217.

<sup>13</sup> U Džordžiji, Montani, Oregonu i Viskonzinu se koristi samo hemijska kastracija, dok se u Kaliforniji, Ajovi, Floridi i Lujzijani primenjuju i hemijska i hirurška. Jedino Teksas predviđa samo hiruršku kastraciju (T. Douglas et al., op. cit., 395).

<sup>14</sup> A. Hill, P. Briken, K. Lietz, W. Berner, "Standard der Diagnostik, Behandlung und Prognose von Sexualstraftäter", in: D. Schläpke, F. Hässer, J. Fegert (Hrsg.), *Sexualstraftaten: Forensische Begutachtung, Diagnostik und Therapie*, Schattauer GmbH, Stuttgart, 2005, 85; D. B. O'Connor, J. Archer, "The influence of testosterone on human aggression", *British Journal of Psychology*, 1991, 82(1), 1-28.

<sup>15</sup> CPA je zabranjen u SAD zbog toga što su istraživanja na životinjama pokazala da uzrokuje karcinom jetre, dok evropske i druge države ne dozvoljavaju primenu MPA zato što izaziva vrlo ozbiljne uzgredne efekte. Najefikasniji i najmanje štetni po zdravlje pokazali su se lekovi koji su tek od pole osamdesetih ušli u primenu a sadrže LHRH-agoniste (T. Douglas, P. Bonte, F. Focquaert, K.

moгу se, navodno uspešno, lečiti selektivnim inhibitorima preuzimanja serotonina (SSRI)<sup>16</sup>.

Da li hemijska kastracija oštećuje zdravlje? Medicinski posmatrano, reč je o neinvazivnoj terapiji, jer se posle prestanka uzimanja medikamenata u potpunosti uspostavlja hormonska ravnoteža i seksualna funkcija. Ali, to je hormonska terapija, pase rizici po zdravlje ne mogu isključiti, kao ni moguće komplikacije. Čak bi i medicinski laici mogli to da naslute, kad saznaju da su Lekovi Provera ili Depo-Provera, koji sadrže jedinjenje MPA i primenjuju se u svrhe hemijske kastracije namenjeni su ženama radi sprečavanja začeca ili spontanijh pobačaja, dok se CPA koristi u početnim fazama lečenja karcinoma prostate, a LHRH-agonisti u dugotrajnoj terapiji tog karcinoma. Štaviše, štetne promene koje uzgredno u organizmu nastaju kao posledica terapije, ostaju i pošto se prestane sa primenom terapije<sup>17</sup>.

Da nepoželjne uzgredne posledice postoje i da se ne mogu izbeći upravo pokazuje simptomatologija osoba lečenih od kancera prostate. Anti-androgena terapija kojom se inhibira testosteron istovremeno izaziva opadanje estradiola. Poznat kao ženski polni hormon, estrogen ima važnu fiziološku ulogu i u organizmu muškarca, jer povoljno deluje na rast i sazrevanje kostiju, pospešuje funkciju mozga i rad kardiovaskularnog sistema. Kao posledica pada estradiola javlja se osteoporoza, kardiovaskularna oboljenja (na primer, tromboembolija), dolazi do poremećaja metabolizma glukoze i lipida, tako da osobe postaju gojazne i podložne hipertenziji, dijabetesu, teškim oboljenjima jetre, anemiji i slicnom. Pored toga se javljaju promene na telu koje se feminizira, dolazi do porasta grudi, smanjenja maljavosti, opadanja kose, koža postaje tanja i suvlja. Na psihickom planu osoba se menja: postaje emocionalno labilna, ravnodušna prema životu, depresivna, sklona samoubistvu, pati od nesаница, trpi valunge i prekomerno znojenje. "Listi" nabrojanih štetnih posledica hemijske kastracije treba dodati

---

Derolder, S. Sterckx, Coercion, Incarceration, and Chemical Castration: An Argument From Autonomy, *Journal of Bioethical Inquiry*, 2013, 10(3): 394. (393-405).

<sup>16</sup> Atidepressivi, među kojima je najpopularniji Prozak: posle gotovo trideset godina od kada je počeo da se primenjuje u lečenju depresije ustanovljeno je da izaziva brojne štetne posledice kod odraslih, nerođene dece, pa čak da štetno utiče i na životnu sredinu ("Mračna strana antidepressiva", B 92, 8. 2. 2013, [http://www.b92.net/zdravlje/mentalno\\_zdravlje.php?yyyy=2013&mm=02&nav\\_id=685023](http://www.b92.net/zdravlje/mentalno_zdravlje.php?yyyy=2013&mm=02&nav_id=685023), 18. 6. 2015).

<sup>17</sup> E. Pitula, *An Ethical Analysis of the Use of the Medroxyprogesteron Acetate and Cyproteron Acetate to treat Repeat Sex Offenders*, 2010, p. 15, [https://academiccommons.columbia.edu/download/fedora\\_content/download/ac:132382/CONTENT/83-E\\_Pitula\\_-\\_NeuroethicsFinalPaper.pdf](https://academiccommons.columbia.edu/download/fedora_content/download/ac:132382/CONTENT/83-E_Pitula_-_NeuroethicsFinalPaper.pdf), 22. 6. 2015.

izazivanje neplodnosti<sup>18</sup>. Neželjene posledice češće i intenzivnija dužim trajanjem terapije, čime se povećavaju rizici od medicinskih komplikacija, što je već provereno prilikom lečenja teške parafilije medikamentima koji sadrže LHRH-agoniste, jer se terapije moraju primenjivati neprekidno 3-5 godina<sup>19</sup>. Što se tiče “lečenja” seksualnih prestupnika, ono može da traje doživotno, ako zamenjuje tu kaznu zatvora.

Čak i da ne izaziva nikakve druge štetne posledice, anti-androgena terapija nužno podrazumeva (zavisno od toga o kom se medikamentu radi) periodično davanje injekcija i/ili uzimanje uzoraka krvi na nekoliko meseci, kako bi se pratio efekat terapije i kontrolisalo opšte zdravstveno stanje pacijenta<sup>20</sup>. Prema tome, hemijska kastracija je povezana sa trpljenjem bolova, neugodnosti, straha od mogućih komplikacija i sa društvenom stigmom, jer se u zajednici, koja je obavestena o prisustvu seksualnog prestupnika ne može sakriti razlog zbog koga se osoba podvrgava takvoj medicinskoj terapiji. Onaj ko ima obavezu da to trpi iz meseca u mesec, neizvesno dugo, ponekad i doživotno, svakako može da se oseća kašnjenim i “prokaženim”, iako kastracija formalno nije kazna<sup>21</sup>.

#### *Kastracija kao alternativa zatvaranju*

Kastracija može biti predviđena kao sankcija (mera bezbednosti) ili posebna terapeutska mera lečenja koja se iz preventivnih razloga primenjuje prema seksualnim prestupnicima tokom ili posle izvršenja kazne zatvora. U ovom drugom slučaju, posebni tretman seksualnih prestupnika reguliše se propisima koji uređuju izvršenje krivičnih sankcija ili posebnim zakonom koji se odnosi na prevenciju seksualnog kriminaliteta. Tako je, na primer, u Nemačkoj mera kastracije predviđena Zakonom o borbi protiv seksualnih krivičnih delikata i drugih opasnih

---

<sup>18</sup> A. Hill i dr., op. cit., 86-87, P. Enebrink, E. Gustafsson, E-M. Laurén, J. Lindblom, N. Långstöm, M. Rahmqvist, S. Werkö, *Medical and Psychological Methods for Preventing Sexual Offences Against Children, A Systematic Review*, Dec. 2011, Swedish Council on Health Technology Assessment, SBLL, str. 28, [http://www.sbu.se/upload/Publikationer/Content0/1/Medical\\_Psychological-Methods\\_fulltext.pdf](http://www.sbu.se/upload/Publikationer/Content0/1/Medical_Psychological-Methods_fulltext.pdf), 18. 6. 2015.

<sup>19</sup> J. Y. Lee, K.S. Cho, “Chemical Castration for Sexual Offenders: Physicians’ Views”, *Journal of Korean Medical Science*, 2013, 28(2), 171-172.

<sup>20</sup> A. Hill i dr., op. cit., 87.

<sup>21</sup> Treba se podsetiti sudbine čuvenog britanskog fizičara, matematičara i kriptanalitičara Alana Turinga, koji je imao velikih zasluga u dešifrovanju presretanih nemačkih špijunskih poruka tokom Drugog svetskog rata, koji je 1952. godine bio osuđen zbog homoseksualizma. Bio je stavljen da bira između kazne zatvora i primene hemijske kastracije. Dve godine pošto se odlučio za hemijsku kastraciju postale su uočljive promene na njegovom telu i u depresivnom stanju je izvršio samoubistvo.

krivičnih dela<sup>22</sup>, koji je uticao na izmene krivičnog zakonodavstva (kako materijalnog, tako i izvršnog). U Makedoniji je mera kastracije uvedena izmenama Krivičnog zakonika<sup>23</sup> u članu 65-a, pod nazivom medicinsko-farmakološko lečenje, a svrstana je uz mere bezbednosti. Određuje se pod uslovom da postoji opasnost da učinilac ponovi krivično delo napada na polnu slobodu deteta do 14 godina, s tim što je sud ovlašćen da učiniocu koji dobrovoljno pristane da se podvrgne medicinsko-farmakološkom lečenju na slobodi do kraja života ili dok sud proceni da je to potrebno, može biti smanjena kazna u odnosu na onu koja je propisana zakonom (čl. 65-a st. 2-4). Zakonom je uvedena mogućnost prisilnog izvršenja mere u dve situacije: prvo, ako učinilac, koji se dao svoju saglasnost, ne produži ili samovoljno napusti lečenje (čl. 65-a st. 6) i, drugo, ako učinilac, kome nije bila izrečena mera medicinsko-farmakološkog lečenja, a osuđivan je za krivično delo protiv polne slobode učinjeno prema detetu, ponovi izvršenje krivičnog dela (čl. 65-a st. 7). I u ovom slučaju mera traje do kraja života učinioca ili se primenjuje u periodu koji je potreban za lečenje, prema oceni suda.

Da li dobrovoljno data saglasnost na hemijsku kastraciju isključuje njen kastracioni efekat? Problem je što lišeni slobode mogu "slobodno" da odluče hoće li se podvrgnuti medicinskoj intervenciji ili ne, kao drugi pacijenti. Oni nemaju dovoljno znanja o tome, ne znaju koliko će terapija trajati niti su, po pravilu, potpuno obavesteni o posledicama koje ona može imati na njihovo zdravlje. U nekim zakonodavstvima se kao obavezan uslov za puštanje na uslovni otpust predviđa pristanak na kastraciju. Na primer, u Kaliforniji, Mičigenu i Floridi, povratnik, a čak i neki primarni delinkvent koji izvrši krivično sa elementom nasilja ne može biti pušten na uslovni otpust ako ne pristane na kastraciju, dok se u Velikoj Britaniji, Kanadi, Nemačkoj, Austriji i drugim državama osuđeni samoinicijativno prijavljuju za kastraciju, kako bi komisiju koja odlučuje o uslovnom otpustu ubedili da su odlučili da promene životni stil<sup>24</sup>. Pošto je kastracija jedina alternativa lišenju slobode koje je negde neodređenog trajanja<sup>25</sup> ili je zamena za dugotrajnu ili doživotnu kaznu zatvora - između prava na telesni integritet i zdravlje i slobode, osuđeni se po pravilu opredeljuje da žrtvuje telesni integritet. Kako makedonski primer pokazuje,

<sup>22</sup> Gesetz zur Bekämpfung von Sexualdelikten und anderen gefährlichen Straftaten *Bundesgesetzblatt* Teil I, Nr. 6 vom 30. 01. 1998.

<sup>23</sup> Законот за изменување и дополнување на Кривичниот законик, *Службен весник на РМ*, бр. 27 од 05.02.2014.

<sup>24</sup> K. Harrison, "Legal and Ethical issues when using Antiandrogenic Pharmacotherapy with Sex Offenders", *Sex Offender Treatment*, 2008, 3(Issue 2), [http://www.sexual-offender-treatment.org/2-2008\\_01.html](http://www.sexual-offender-treatment.org/2-2008_01.html), 25. 6. 2015.

<sup>25</sup> N. Mrvić-Petrović, "Preventivne mere prema osuđenima opasnim po društvo u pravima Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije", *Strani pravni život*, 2015, 2, 41-52.



postoje države u kojima se hemijska kastracija primenjuje prinudno, najčešće ako je seksualno nasilje učinjeno ili ponovljeno prema maloletnom licu (na primer, u Kaliforniji, Poljskoj, Estoniji, Rusiji, Tajvanu, Turskoj)<sup>26</sup>.

#### *Delotvornost primene kastracije na sprečavanju seksualnog nasilja*

I hirurška, kao i hemijska kastracija faktički smanjuju povrat, ograničavajući ukupnu seksualnu aktivnost pojedinca. Međutim, nemaju svi seksualni prestupnici parafiliju, niti seksualni prestupnici postaju svi oni kod kojih je parafilija dijagnostifikovana, iako je među njima najviše egzibicionista i pedofila. Uprkos tvrdnji nekih da je hemijska kastracija efikasna u sprečavanju povrata, nema kontrolne grupe preko koje bi se dobijeni rezultati proverili, pa se zato većinom u istraživanjima konstatuje da terapija nema značajniji efekat, pogotovo prema antisocijalnim osobama i psihopatama koji nemaju parafiliju<sup>27</sup>. Terapija nije uvek delotvorna ni u lečenju parafilije: neki put samo dok se primenjuje izostaje simptomatika parafilije; ponekad utiče na smanjenje libida i seksualne funkcije, ali su zadržane devijantne seksualne fantazije. Zato je moguće da seksualni prestupnik koji prima terapiju izvrši novi seksualni prestup<sup>28</sup>. Drugo, terapija određenom vrstom medikamentagubi efikasnost ako je prekinuta. Treće, hemijska terapija ne pokazuje delotvornost ako se istovremeno ne primenjena dugotrajna psihoterapija sa ciljem da se promeni ličnost, životni stil i seksualna usmerenost seksualnog prestupnika. A upravo su seksualni pedofili, najčešće dobro socijalno adaptirane i integrisane ličnosti, čije je devijantne seksualne interese teško promeniti<sup>29</sup>. Zato se psihoterapija pokazuje važnijom u lečenju seksualnih prestupnika, nego hemijska kastracija koja, prema zvaničnom stanovištu Udruženja za tretman seksualnih prestupnika (ATSA) "izaziva iste štetne posledice kao i hirurška kastracija, ako ne i gore"<sup>30</sup>.

#### ZAKLJUČAK

Kastracija, kako hirurška, tako i hemijska, koja se primenjuje prema seksualnim prestupnicima u svrhe skraćivanja kazne zatvora ostvaruje funkciju kazne,

---

<sup>26</sup> Z. W. Oswald, op. cit. 485.

<sup>27</sup> T. Douglas i dr., op. cit., str. 394, P. Enebrink i dr., op. cit., 28.

<sup>28</sup> A. Hilli dr., op. cit., 88-89.

<sup>29</sup> P. Enebrink i dr., op. cit., 28, 32, K. Hanson, K. Morton-Bourgon, "The Characteristics of Persistent Sexual Offenders: a Meta-Analysis of Recidivism, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 2005, 73(6), 1159.

<sup>30</sup> Prema: V. Stojanovski, op. cit., 7-8.

jer sakati telo, menja ga, utiče na psihološke promene ličnosti i narušava zdravlje. To se čini pre svega iz kriminalno-političkih razloga kako bi se odgovorilo na zahteve represivno usmerene javnosti, a istovremeno smanjili troškovi za izvršenje kazne doživotnog zatvora, a uzgredno i u svrhe specijalne prevencije. Hemijska kastracija koja se prinudno sprovodi prema onome ko prestane sa lečenjem ili ponovi izvršenje krivičnog dela, kada nije deo psihosocijalnog tretmana ili nije selektivno primenjena prema licima sa teškim duševnim poremećajima kod kojih je takva terapija medicinski indikovana, predstavlja nehumani i ponižavajući postupak prema osuđenom licu. Dobrovoljni pristanak na kastraciju onoga ko se nalazi među zatvorskim zidovima i zna da ne može pod drugim uslovima iz njih da izađe do kraja života je okrutno poigravanje sa ljudskim pravima osuđenih lica. Pošto se pokazuje da kriminalna prognoza budućeg ponašanja osuđenog seksualnog prestupnika ne može biti pouzdana, kao i da se rizik od izvršenja novog krivičnog dela ne može delotvorno isključiti primenom kastracije, sa stanovišta države to je skup i nepotreban trošak, osim ako se ne prebaci na same osuđenike. Medicinski tretman kastracije primenjen u kriminalno-političke svrhe suprotan je medicinskoj etici. Zato je aktuelno ono što je još 1913. godine, baš povodom mera sterilizacije i kastracije kriminalaca rekao čuveni kriminalista Hans Gross: "oko procesa, posledica, efekata kao i njihovih indikacija, dakle oko svih najvažnijih pitanja, lekari moraju reći svoje"<sup>31</sup>.

NATAŠA MRVIĆ-PETROVIĆ, Ph.D.,  
Research Fellow, Institute for Comparative Law, Belgrade

#### THE CASTRATION OF SEX OFFENDERS – MODERN CORPORAL PUNISHMENT

##### Summary

The castration of sex offenders is worldwide accepted as a security measure, the requirement for a pardon or shortened prison sentence. Castration (surgical and chemical) has the function of punishment, as compulsive as well as voluntary, because the prisoners are forced to choose between the breach of the bodily integrity and freedom restrictions. Surgical castration represents inhuman and degrading treatment prisoners. Chemical castration is no less controversial from the standpoint of medical ethics and human rights of prisoners, causes side-effects and it is not sufficiently effective in preventing recidivism of sexual offenders, particularly if it is not part of psychosocial treatment. So it should be applied only if necessary from medical reasons.

---

<sup>31</sup> G. Breidenstein, op. cit., 232.